

УДК 378.034+378.036

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

О.М. Кисла, викладач

ВП НУБіП України «Ніжинський агротехнічний інститут»

У даній статті розглянуто питання необхідності духовного виховання сучасної молоді як людини нової доби: національно свідомої, з розвиненою державною гідністю, здатної досягти високого становища власним талантом і інтелектом. Акцентовано увагу на тому, що література має гуманістичну суть і цим вирізняється з-поміж інших навчальних дисциплін, тому здатна виховати в підростаючого покоління яскраві морально-етичні якості, зокрема: почуття поваги, довіри, правди, справедливості, щирості, співчуття, патріотизму та інші чесноти.

Ключові слова: мораль, етика, виховання, цінності, духовність, особистість, свідомість, освіта, навчання, література.

Постановка проблеми та аналіз психолого-педагогічних досліджень. В усі часи людство хвилював стан духовності окремої індивідуальності і суспільства в цілому. Саме піднесення духовності особистості стає необхідною умовою формування людини нової доби, людини ХХІ століття, від якої певною мірою залежить майбутня доля держави. Йдеться про морально-духовні орієнтації, що виступають як провідні в навчально-виховному процесі сучасної школи.

У процесі виховання проблема формування загальнолюдських моральних цінностей залишається однією з найактуальніших у педагогічній науці та шкільній практиці. Водночас формування загальнолюдських моральних цінностей студентів в умовах глибоких соціально-економічних змін в Україні наштовхується на значні труднощі. Оскільки сьогодні існує загроза обмеженості свідомості, девальвація морально-духовних цінностей, то виникає необхідність говорити про дефіцит моральної культури та потребу в створенні умов, які б сприяли розвитку загальнолюдських моральних цінностей у процесі вивчення української літератури та мови.

Оновлення освітньої системи, її демократизація вимагають підвищення уваги до пошуку нових шляхів удосконалення виховання молоді. У Законі "Про освіту", у національній програмі "Освіта" (Україна ХХІ ст.) та в Національній доктрині розвитку освіти Україна ХХІ ст. визначено основні тенденції формування загальнолюдських моральних цінностей молоді при вирішенні гострих проблем сучасності.

Моральне виховання розглядається в педагогіці як цілісний процес, спрямований на формування у молоді моральної свідомості, моральних почуттів і моральної поведінки. Теоретичний аналіз проблеми формування загальнолюдських моральних цінностей у молоді свідчить, що в основі ціннісних орієнтацій особистості втілені цілі і призначення людини, її ставлення до особистого життя, життя своєї родини, суспільства, нації, всього людства.

Специфіка формування загальнолюдських моральних цінностей у студентів полягає у реалізації людяності як критерію високоморальної особистості. Отже, процес морального виховання молодого покоління розглядається нами як система, що являє собою частину більш широкої системи формування загальнолюдських цінностей, української літератури як виду мистецтва слова і допомагає повніше осягти художній зміст, виявити конкретно-історичне та загальнолюдське значення зображеного письменником, формувати морально-етичні ідеали, підносити на вищий рівень культуру.

У формуванні моральної свідомості молоді особливого значення набуває принцип гармонійного поєднання свободи й необхідності. Основним видом діяльності, де це поєднання виступає безпосередньо і найбільш переконливо, є праця – навчальна, громадська, продуктивна. Праця стає для юнаків і дівчат основним критерієм честі, гідності, совісті та всіх інших моральних цінностей.

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
«Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку агропромислового
виробництва України в контексті інтеграції у світову економіку»**

Що таке моральне виховання, якщо розглядати його з педагогічної точки зору, який його характер та основні закономірності?

Треба сказати, що велике значення морального виховання в розвитку та формуванні особистості усвідомлювалось в педагогіці ще з давніх-давен. Багато хто з видатних педагогів минулого підкреслювали, що підготовка доброзичливої людини не може зводитися тільки до її освіти і розумового розвитку, і на перший план у вихованні висували моральне формування особистості. У своєму трактаті “Наставление нравов” видатний чеський педагог Я.А. Коменський цитував давньоримського філософа Сенеку, який писав: “Навчись спершу добрим правилам моралі, а потім мудрості, бо без перших важко навчитися останній”. Там же він наводить відомий народний вислів: “Хто встигає в науках, але відстає в добрих правилах моралі, той більше відстає, ніж встигає”.

Нині, коли в Україні обрано курс на побудову гуманного демократичного суспільства, що передбачає культ Людини і Народу, гуманні й демократичні відносини між людьми в усіх сферах життя, питання морального виховання виходять на одне з перших місць у системі виховання. З пріоритетних напрямів реформування виховання в нашому суспільстві є такі:

- утвердження принципів загальнолюдської моралі – правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродієвостей;
- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну;
- виховання духовної культури особистості;
- створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції;
- формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю.

Принципи моралі дають соціальну орієнтацію особи, формують у загальному вигляді моральні вимоги, стратегію моральної поведінки, своєрідну програму її соціальної активності. У процесі вивчення української літератури створюються певні психологічні передумови, що виявляються у здатності студента заглиблюватися в себе, подумки ставити себе на місце іншого, аналізувати і пояснювати поведінку в різних конфліктних ситуаціях, створювати відносно стійкий образ ”Я”. Література як вид мистецтва підсилює моральні переживання, вона є важливим фактором формування моральної культури.

Відродження духовності молодого покоління покладається на фольклор, у якому відображено народні погляди на виховання, де загальнолюдські моральні цінності виражають ставлення особистості до соціальних цінностей, характеризують її здатність створити власну ієрархію цінностей у своїй свідомості, визначити стратегію поведінки, являють собою своєрідну форму моральних настанов і заповідей народу.

Видатні діячі науки і культури (В.Винниченко, Б.Грінченко, Леся Українка, І.Франко) надавали першорядного значення проблемі виховання молоді засобами художньої літератури.

Життя - вічна наука. Сьогодні воно змінюється стрімко, часом непередбачуване. У період реформування освіти роль учителя, викладача в навчально-виховному процесі має бути переосмислена кожним, і кожен має зрозуміти, усвідомити свою роль у житті нашої держави і в житті своїх учнів та студентів. Освіта сьогодення спрямована на умови демократії, ринку, новітніх наукових інформаційних технологій. Місія навчального закладу полягає в тому, щоб допомогти кожній дитині усвідомити суть свого життя, визначити орієнтири власного майбутнього.

Загальновідомо: література має гуманістичну суть і цим вирізняється з-поміж інших навчальних дисциплін. Кожен талановитий твір викликає глибокі переживання, хвилює. У процесі читання спрацьовує особливий психологічний феномен – в уяві студента виникають відтворені автором картини, образи, ситуації. Вони мають на нього сильний емоційний вплив, особливо якщо читач-підліток. Ця властивість емоційного впливу літератури, аж до потрясіння, є обов'язковим елементом навчального процесу.

Нестандартні заняття вимагають ґрунтовної підготовки, врахування різних факторів, зокрема рівня сформованості умінь і навичок, вікових особливостей та інтересів. На таких заняттях студент повинен бути центральною фігурою: як дослідник, як доповідач, як ініціатор дискусії, як активний учасник групи, як консультант і т. д. Завдання ж викладача полягає не тільки у визначенні теми, обсягу навчального матеріалу й форм його опрацювання, а й у чіткій мотивації навчально-виховного процесу на занятті, забезпеченні демократичного стилю спілкування, атмосфери творчого пошуку, успіху кожної дитини. Цього можна досягти, зацікавлюючи художнім текстом, передбачаючи вільний вибір змісту та форми навчальної діяльності, пропонуючи прийоми виконання завдань, шляхи пошуків відповідей на поставлені запитання, заохочуючи прагнення знаходити свій спосіб вирішення тих чи інших проблем, підтримуючи ініціативу, самостійність, уміння застосувати набуті знання та навички у нових умовах. Лише при такому підході до проведення нестандартних занять з літератури можна говорити про їх доцільність, результативність, спрямованість на плекання людини як творця свого життя.

Досвід показує, що доцільно проводити добре відомі заняття-конференції, заняття-семінари, заняття-диспути, заняття-дослідження («Вічна загадка любові» (за повістю М.Коцюбинського «Тіні забутих предків»), заняття-пошуки («Пошуки сенсу життя героями драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»), заняття-табу, заняття - КВК, інтегровані заняття («Голодомор 1932-1933 років на Україні та відображення його в українській літературі, історії»), наповнивши їх новим змістом, модернізувавши відповідно до вимог часу, інших суспільних реалій, поінформованості та ерудиції сучасної молоді. Цікавими є заняття-зустрічі з письменниками, художниками, музикантами, талановитими людьми рідного краю. Зустрічі не лише реальні, а й уявні. До таких занять готуються всі: і ті, що виступатимуть у ролі письменників чи літературних героїв, і ті, що ставитимуть їм запитання, читатимуть вірші, прозові уривки і т. д. Такі заняття - це міні-спектаклі, які прилучають до мистецтва, формують естетичні смаки, громадянсько-патріотичні переконання, збагачують емоційно-інтелектуальний світ, пробуджують жагу пізнання.

До вподоби студентам і уроки-мандрівки, причому найрізноманітніші за формою і змістом. Це - подорожі по сторінках "Літературної України", журналів "Київ", "Дзвін", "Березіль", "Перевал", а також стежками талановитих митців слова.

Заняття - мандрівки сприяють не тільки розширенню і поглибленню знань студентів, а й їх саморозвиткові, адже студенти знайомляться з критичною літературою про письменника, читають твори, не передбачені програмою, на власний розсуд komponують свої виступи перед одногрупниками.

Згадаймо своє дитинство. У книжках ми передовсім шукали позитивного героя. І це нормальна реакція нормальної дитини. Тому нам викладачам потрібно докласти максимум зусиль, щоб під час аналізу причин вчинків Чіпки з роману Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні», Сави з твору Ольги Кобилянської «Земля», Гриця Летючого з новели Василя Стефаника «Новина» не викликати в юній душі агресивності чи зневіри в людські ідеали. Вивчаючи творчість Панаса Мирного, зокрема його роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» насамперед разом зі студентами з'ясуємо проблематику роману. Характеризуючи образ Чіпки проведу заняття з елементами суду.

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
«Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку агропромислового
виробництва України в контексті інтеграції у світову економіку»**

Студенти отримують завдання стати, за бажанням, обвинувачами і захисниками, а один зі студентів Чіпкою. Спочатку виступають захисники, які відзначають позитивні якості Чіпки і висловлюють думку, що він змушений був захищатись і мстити, бо на це були свої причини. Справді, хто не жалів Чіпку, не співчував його загубленій силі? Та, можливо, сьогодні важливо не милосердя до нього, а психоаналіз причин, що призвели його до свідомої жорстокості. Адже найбільша цінність на землі – людина, і позбавляти її життя-тяжкий злочин. У виступах студентів-обвинувачі варто звернути увагу насамперед на те, що Чіпка, мабуть, обнадійливо сприйняв той факт, що перші крадіжки не були викриті. У нього з'явилась впевненість: мене не піймають, я не якийсь там невдаха. Це часто губить людей і в наш час. Обвинувачі доказують вину вбивці, але стає ясно, що вони були слабшими, ніж захисники. Потім надається слово Чіпці, який пробує себе захистити. У кінці заняття разом зі студентами поступово переконуємося, що ніколи не було у Чіпки безвихідного становища, що тільки нетерпіння й злість на людей керували ним, штовхали до падіння. Усі погоджуються, що навряд чи з будь-якої скрутної ситуації єдиним виходом може бути помста, а ще страшніше - вбивство. Не можна виправдовувати злочин важким дитинством, нелюбов'ю до людей. Отже, не всякими шляхами можна дійти праведного діяння. Ось такий урок життя дає роман. Урок, який триває й нині... Бідували сотні тисяч українців в різні часи та епохи, але вбивцями ставали лише одиниці. Гірка доля не змінила характеру українця, його романтичної закоханості в усе прекрасне на землі. Для нашого народу, з його так і не сприйнятою багатьма ментальністю довготерпеливця, заповідь Бога «Не вбий» була святою. Немає і не може бути аргументів, які виправдовували б убивство.

Наших студентів цікавить широке коло питань: що таке гідність і ницість, обов'язок і слабкість духу, честь і лицемірство, дружба й зрада, кохання й зневіра? Вони про все думають. Молодь не байдужа. Вона прагне знайти своє місце в житті, самовиразитися. Найкраще студенти сприймають художній твір на заняттях з нестандартними методами. Вивчаючи роман Олесея Гончара «Собор» необхідно прагнути, щоб студенти зрозуміли, «хто такий Володька Лобода і чи насправді він є «батькопродавцем». Для цього на заняття варто запросити самого Володьку,

Яворницького, Віруньку, Івана Баглая і разом з ними спробувати розібратися, хто ж він насправді: живучий пристосуванець чи небезпечний руйнівник духовних храмів? Необхідно дати можливість учням самим оправдати чи звинуватити Володьку Лободу. Цим самим протягом заняття необхідно допомогти студентам зрозуміти суть образу Володьки Лободи, розпізнати в ньому хижака, що заради кар'єри не зважає на найвищі духовні ідеали, моральні цінності, й сформувані у їхніх юних душах нетерпимість до пристосуванства, повагу до духовних скарбів нації.

Вивчаючи поему Лесея Українки «Бояриня» доречно провести заняття-диспут. На ньому разом зі студентами намагатися з'ясувати проблемне питання: «Як же треба жити, щоб не було соромно перед власним народом, перед батьківщиною та своїми нащадками?» У формі вільного обміну думками старатися дати відповідь на такі питання:

СЕКЦІЯ 3
«Освітні інновації в контексті сталого розвитку
агропромислового виробництва України»

1. Яку моральну та суспільно-політичну орієнтацію винесла зі своєї сім'ї Оксана?
2. Чи можна назвати Степана зрадником? Якщо так, то кого він зрадив?
3. Чий образ сильніший - Степана чи Оксани?
4. У чому прозріння Оксани?
5. Чи сподівалася Оксана, що її становище на чужині буде таким принизливим і тяжким.

У формі відвертого, сміливого висловлювання студенти доходять до висновку, що духовно повноцінне життя людини неможливе без волі і служіння батьківщині.

Доцільним є проведення заняття-дослідження «Боже, Боже, за що ти мене покарав «за творами Т.Шевченка, І.Нечуя-Левицького, П.Мирного». Протягом цього заняття необхідно звертатись до проблемного питання: «Що ми втрачаємо, зневажаючи жінку та її честь». За допомогою героїнь Катерини з поеми Тараса Шевченка «Катерина», Ганни з поеми Тараса Шевченка «Наймичка», Василини з повісті Івана Нечуя-Левицького «Бурлачка» і Христі з повісті Панаса Мирного «Повія» варто дослідити причини морального падіння цих героїнь. Цей заняття дуже захоплює студентів.

Заняття літератури можна назвати уроками життя. Їх необхідно використовувати, щоб привити студентам кращі моральні принципи майбутнього будівника вільної України. Доречним є звернення до слів Панаса Мирного «Село знає одну славу - честь» і до слів Ліни Костенко « Шукайте цензора в собі», а також цитат із Біблії: «Шануй батька свого і матір свою, щоб добре було тобі, і щоб жив довго на землі». На заняттях стараюся звертатись до.

На уроках мови студенти вчаться самостійно опрацьовувати різноманітний навчальний матеріал (тобто вчаться працювати з книгою), опановують різні форми роботи (складання плану, конспекту, тез прочитаного, виступають з доповідями, рефератами).

Робота з книгою вимагає не тільки вміння розібратися в змісті, відібрати суттєве, основне, але й уміння дати певну оцінку прочитаному, зробити необхідні висновки, висловлювати свою власну точку зору.

Для написання студентських творів необхідно добирати такі теми, які порушували б злободенні проблеми, давали можливість висловлювати власне бачення світу, утвердити своє «я». А таких проблем у молоді безліч. Розкриваючи такі теми, як: «Твори добро, бо ти – Людина!», «Чи потрібне нам милосердя?», студенти роблять висновок: якою скромною не була б добра справа, вона залишає позитивний слід у душі.

Під час вивчення теми «Фразеологічне багатство української мови» студенти виконують найрізноманітніші види роботи, як-от: пояснення значення фразеологізмів, робота з фразеологічним словником, написання творів-мініатюр з використанням фразеологізмів або написання твору, темою якого є розкриття нового фразеологізму. Таким чином студенти доводять, що українська фразеологія – явище унікальне, неповторне, воно робить нашу мову багатую, образною. Редагування речень і текстів, робота з картками, найрізноманітніші диктанти (словникові, пояснювальні, слухові, зорові, розподільні, вибіркові), завдання творчого характеру, самостійна, пошукова робота сприяють підвищенню грамотності студентів, активізують їх роботу, розвивають словниковий запас, творчі здібності.

Висновки. Суспільство змінюється, проте непорушними мають бути віковічні святощі: материнство, сім'я, любов, благородство, повага до батьків, милосердя, вірність. На них не повинна впливати економіка і політика, історія чи мода... І в цьому мають допомогти заняття літератури та мови. Найважливіше завдання викладача полягає в тому, щоб постійно розвивати й підтримувати в студентів інтерес до художньої літератури, прагнути, щоб вони читали твори й уміли давати оцінку прочитаному. Роботу викладача-словесника можна охарактеризувати словами К.Паустовського. Він писав про те, що кожна мить, кожне слово, кожна думка – це золоті крихти, які треба збирати десятиріччями, щоб потім перетворити у сплав і викувати з нього свою «золоту квітку». Роками йде викладач до цього. Якими будуть його заняття – залежить від багатьох факторів: життєвого й методичного досвіду педагога, рівня студентів. Але в одному можна бути переконаним – тільки творець може виховати творця. Тільки особистість, що володіє педагогічною майстерністю, сміливістю у виборі форм і методів роботи, здатна вплинути на формування духовного світу молодої людини.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: шляхи реалізації. – К.: ІЗМН, 1996.
2. Демиденко В.К. Деякі аспекти морального виховання: Практичний матеріал для керівників, вихователів і вчителів. – К.: ІЗМН, 1995.
3. Джон Дьюї. Моральні принципи в освіті. – К.: 2001.
4. Донцов А.В. Психолого – педагогічні особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.// Високі технології виховання. – Харків; ІСДО,1995.
5. Кобзар Б.С. Громадськість і виховання. - К., 1973.
6. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій.- К.: Либідь,1996.
7. Степанишин В. Нові підходи до викладання української літератури //Дивослово. - 1995. - №1. - С.31-34.
8. Сухомлинский В.А.Серце віддане дітям. – Вибрані твори в 5 томах.-Т. 3-К.: Рад. шк, 1977. – с. 201.
9. Цимбалюк Л.М. Формування особистісного ставлення старшокласників до художнього твору у процесі вивчення української літератури у старших класах //Зб. наукових праць. - К.: КДПІ. - 1990. - С.111-115.

МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИЕ ВОСПИТАНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

О.Н. Кисла, преподаватель ОП Национального университета биоресурсов и природопользования Украины «Нежинский агротехнический институт»

В данной статье рассмотрены вопросы необходимости духовного воспитания современной молодежи людьми нового времени: национально сознательными, с развитым государственным достоинством, способными достичь высокого положения собственным талантом и интеллектом. Акцентировано внимание на том, что литература имеет гуманистическую сущность и этим отличается от других учебных дисциплин, поэтому способна воспитать у подрастающего поколения яркие нравственные качества, в частности: чувство уважения, доверия, правды, справедливости, искренности, сочувствия, патриотизма и другие добродетели.

Ключевые слова: мораль, этика, воспитание, ценности, духовность, личность, сознание, образование, обучение, литература.

MORAL AND ETHICAL EDUCATION CLASSES FOR UKRAINIAN
LANGUAGE AND LITERATURE

*Olga M. Kysla, teacher SS National University of Life and Environmental Sciences of
Ukraine «Nizhyn Agrotechnical Institute»*

This article deals with the necessity of spiritual education of modern youth as a person of new times who has national consciousness, advanced state dignity and is able to reach a high position with the help of own talent and intelligence. Special attention is focused on the fact that the literature has humanistic nature, which stands it out among other subjects, so it can educate bright moral and ethical qualities, including a sense of respect, trust, truth, justice, sincerity, compassion, patriotism and other virtues in the younger generation.

Keywords: morality, ethics, education, values, spirituality, personality, consciousness, education, learning , literature.